

Od redakcji

Polsko-Francuski Rok Nauki – 2019

Po długim okresie oczekiwania mamy przyjemność przedstawić Państwu drugi specjalny zeszyt polsko-francuski. Za opóźnione wydanie przepraszamy naszych Autorów i Czytelników. Tym zeszytem zamykamy symbolicznie Polsko-Francuski Rok Nauki. Nie zamykamy jednak naszej współpracy, gdyż to doświadczenie otworzyło wiele nowych perspektyw. Istniało i istnieje tyle wspólnych projektów naukowych polsko-francuskich, o których nawet nie mogliśmy wspomnieć, tyle mniej lub bardziej formalnych instytucji, które zasługują na przedstawienie, tyle wspólnych polsko-francuskich książek do omówienia, tyle debat, czasem trudnych, do analizy, a ile jeszcze do podjęcia! Chcieliśmy ukazać naszym Czytelnikom różnorodność polsko-francuskich kontaktów naukowych i przybliżyć choć kilka ich aspektów – a istnieje przecież wiele innych, które zasługują na uznanie. Słowa tego wprowadzenia piszemy niedługo po przejściu przez Francję (1 stycznia 2022 r.) na sześć miesięcy przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej. Nawet jeśli stwierdzamy z przykrością, że nauka nie należy do oficjalnych priorytetów programu tego przewodnictwa, to przecież już teraz wyróżniły się nowe dziedziny współpracy, takie jak wielojęzyczność w nauce europejskiej, czy też wspólna ewaluacja badań naukowych¹.

Niniejszy zeszyt rozpoczynamy od tekstu Redaktor gościnnej Wioletty Miskiewicz, dotyczącego trudności związanych z tłumaczeniem wyrażenia „naukoznawstwo” na język francuski – „*Naukoznawstwo : un vrai « intraduisible » de la philosophie polonaise des sciences?*” („*Naukoznawstwo: czy rzeczywiście «nieprzetłumaczalne» z polskiej filozofii nauki?»*). Tekst otwierający jest w pewnym sensie przewodnikiem pokazującym bogaty kontekst funkcjonowania pojęcia naukoznawstwa, wprowadzonego przez Floriana Znanieckiego w 1925 r. na łamach pisma *Nauka Polska* na określenie nowej nauki poświęconej badaniom nad wiedzą naukową. Pojęcie to znalazło następnie swój wyraz w rozważaniach znanych przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Autorka przywołuje również aktualny kontekst tłumaczenia tego centralnego w tytule naszego

¹ <https://www.hceres.fr/fr/agenda/presidence-francaise-de-lunion-europeenne-pfue-2022>.

pisma terminu jako *science of science*, który to kontekst jest zdeterminowany przez pojawienie się nowej, związanej z rewolucją cyfrową, dyscypliny naukowej noszącej właśnie tę nazwę. Na zakończenie Wioletta Miskiewicz otwiera dyskusję nad rozpowszechnionym już także poza Francją konceptem „nieprzetłumaczalności” jako istoty języka filozoficznego. Koncept ten został wprowadzony przez Barbarę Cassin z Akademii Francuskiej w wydany przez nią *Vocabulaire européens des philosophies. Dictionnaire des intraduisibles* (2004). Wioletta Miskiewicz przywołuje ze swej strony dwa główne argumenty krytyczne: (1) niewątpliwą skuteczność *Vocabulaire technique et critique de la philosophie* André Lalande’a (na którym wychowały się nie tylko całe pokolenia filozofów francuskich, ale z pewnością także niejeden filozof polski, ponieważ słownik ten był dobrze znany Kazimierzowi Twardowskiemu) oraz (2) mało znane poglądy filozoficzne samego Lalande’a.

Autorką następnego artykułu jest Joanna Nowicki (profesor Uniwersytetu Cergy w Paryżu), specjalistka komunikacji międzykulturowej i współredaktorka wraz z Chantal Delsol (z Akademii Nauk Moralnych i Politycznych w Instytucie Francuskim) opublikowanego w 2021 r. słownika encyklopedycznego *La vie de l’esprit en Europe centrale et orientale depuis 1945*, przy którym współpracowało wielu polskich specjalistów tej szerokiej dziedziny. Tekst Joanny Nowicki „Obieg i transfer idei między Francją a Polską: wpływ presupozycji badaczy” został opublikowany w dwóch wersjach językowych (francuskiej i polskiej) i przenosi Czytelnika w niezwykle bogatą sferę kulturową ze skomplikowanymi, odmiennymi uwarunkowaniami historyczno-społeczno-politycznymi, jakie wpłynęły na kształtowanie postaw intelektualnych w Polsce i we Francji. Z subtelną wnikliwością i znakomitą znajomością zagadnień autorka ukazuje trudności, jakie napotyka obieg i transfer idei między Francją a Polską.

W drugiej sekcji pisma, zawierającej artykuły recenzyjne, przedstawiamy, podobnie jak w zeszycie 3, teksty autorskie, w których są omawiane i dyskutowane monografie książkowe. Artykuł pierwszy, którego autorem jest Michał Rogalski, zawiera krytyczną analizę zagadnień związanych z racjonalnością przekonań religijnych. Podstawą tej analizy i polemiki jest monografia *The Right to Believe. Perspectives in Religious Epistemology*, zredagowana przez współpracujących ze sobą od wielu lat dwóch filozofów analitycznych, prowadzących badania także w dziedzinie filozofii religii: Dariusza Łukasiewicza z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy i Rogera Pouiveta z Uniwersytetu Lotaryńskiego i Francuskiego Instytutu Uniwersyteckiego (IUF)². Należy pamiętać, że profesor Pouivet

² Francuski Instytut Uniwersytecki (Institut universitaire de France – IUF) jest agendą francuskiego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Innowacji wyróżniającą (i finansującą badania) w drodze konkursu uznanych międzynarodowo profesorów za ich prace badawcze prowadzone na najwyższym poziomie naukowym.

był organizatorem pierwszej we Francji konferencji poświęconej wyłącznie polskiej filozofii analitycznej (*La philosophie et logique en Pologne (1918–1939) – Contribution à l’histoire de la philosophie du XXe siècle*, 21 i 22 listopada 2003 r. w Nancy). Drugi artykuł recenzyjny, napisany przez Marzenę Adamiak z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, ma za punkt wyjścia monografię *Obcy, inny, wykluczony*³ autorstwa profesor Magdaleny Środy z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego, znawczyni i popularyzatorce francuskich teorii mniejszości i feminizmu.

Kolejny dział: Przeglądy – Poglądy – Archiwalia poszerza zakres badawczy i tematyczny współpracy polsko-francuskiej o dziedziny geografii i matematyki. Lydia Coudroy de Lille z Uniwersytetu Lumière w Lyonie i Marek Więckowski z Polskiej Akademii Nauk, w napisanym po francusku artykule „Geografia, lecz nie tylko... Relacje naukowe między Francją a Polską”, prezentują niezwykle bogatą, sięgającą bowiem średniowiecza, historię badań w dziedzinie geografii, pokazując zmieniający się kontekst polityczny tej współpracy (szczególnie widoczny w dziedzinie kartografii powiązanej z inżynierią militarną).

Następny tekst, którego autorem jest Christophe Eckes, badacz z Archiwum Henriego Poincarégo, nosi tytuł „La correspondance entre les mathématiciens Jean Leray et Juliusz Schauder : une coopération scientifique à l’interface entre histoire et mémoire” („Korespondencja między matematykami Jeanem Leray i Juliuszem Schauderem: współpraca naukowa na styku historii i pamięci”) i opiera się m.in. na archiwalnych materiałach, które stanowi częściowo dotąd niepublikowana korespondencja między matematykami z lat 1933–1938. Artykuł Eckesa ukazuje współpracę Jeana Leray (1906–1998) i Juliusza Pawła Schaudera (1899–1943)⁴ zarówno w niezwykle bogatym światowym kontekście naukowym, jak i w świetle wydarzeń historycznych oraz tragicznych losów wojennych Schaudera i jego rodziny. Zostają tu przywołane m.in. nazwiska i osiągnięcia wybitnych matematyków ze Lwowa i z Warszawy. W tym sensie tekst Eckesa można potraktować jako hołd złożony matematykom polskim w 100-lecie Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Francuskie Towarzystwo Matematyczne (Société mathématique de France) powstało pół wieku wcześniej – w 1872 r. Poważnie opóźnione wydanie naszego zeszytu pozwala nam również kierować słowa uznania do matematyków francuskich w 150. rocznicę utworzenia Francuskiego Towarzystwa Matematycznego.

W obydwu zeszytach zwracamy uwagę nie tylko na tradycyjnie bogatą współpracę personalną między Polską a Francją, ale także na współpracę instytucjo-

³ Wydawnictwo słowo/obraz terytoria otrzymało w marcu 2022 r. za tę publikację nagrodę specjalną Wydawnictw Naukowych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w Konkursie na najlepszą książkę akademicką.

⁴ Warto dodać, że na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, wydawcy *Zagadnień Naukoznawstwa*, funkcjonuje Centrum Badań Nieliniowych im. J.P. Schaudera.

nalną. W ostatniej sekcji tego zeszytu wyróżniliśmy trzy ośrodki. Rozpoczęliśmy od kultowego miejsca emigracji polskiej w Paryżu – Biblioteki Polskiej na Wyspie Świętego Ludwika, niedaleko mitycznego Hôtel Lambert, który jest siedzibą Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego powstałego w 1866 r. Jego aktualny prezes Casimir Pierre Zaleski wspólnie z profesorem Markiem Tomaszewskim z INALCO (Narodowy Instytut Języków i Cywilizacji Orientalnych) przedstawiają, uwzględniając szczególnie aspekt historyczny, ten monument kultury polskiej w Paryżu, który po gruntownej renowacji na początku tego wieku stał się aktywnym centrum wymiany naukowej i artystycznej polsko-francuskiej.

Kolejnym polskim ośrodkiem naukowym w Paryżu, znacznie młodszym, jego historia sięga bowiem odrodzenia państwowości polskiej po pierwszej wojnie światowej, jest Stacja PAN, mająca swoją siedzibę w pięknym *hôtel particulier* w XVI dzielnicy Paryża przy ulicy Lauriston. To wyjątkowe miejsce, którego opisy można odnaleźć w powieści *W poszukiwaniu straconego czasu* Marcela Prousta i które było oficjalną siedzibą polskiej delegacji na konferencję wersalską. Zostało zakupione przez państwo polskie po drugiej wojnie światowej i stało się znanym punktem spotkań naukowych, programów badawczych i wydawniczych. Działalność Stacji PAN w Paryżu, promującą naukę polską we Francji, przedstawia nam czteroosobowy zespół autorów: Adam Knapik, Natalia Pstrąg, Magdalena Sajdak (aktualna dyrektorka) i Kamil Szafranski (były dyrektor).

Od lat boleśnie odczuwalny jest brak w Polsce jednostki badawczej francuskiego Instytutu Nauk Humanistycznych i Społecznych (Institut des sciences humaines et sociales – INSHS) CNRS (Centre national de la recherche scientifique), podczas gdy w Pradze, Berlinie i Oksfordzie istnieją w dziedzinie nauk humanistycznych i społecznych (SHS) jednostki UMIFRE (Unités mixtes des instituts français de recherche) zarządzane przez CNRS we współpracy z francuskim Ministerstwem Spraw Zagranicznych. Ponadto na świecie działają także liczne UMI (Unités mixtes internationales), wymienimy tu tylko te w Holandii, Austrii czy we Włoszech. Próby otwarcia oficjalnej jednostki badawczej CNRS, podejmowane co parę lat, kończyły się niepowodzeniem. Wiele lat temu pojawiła się idea, aby takie laboratorium powstało w powiązaniu z Ośrodkiem Kultury Francuskiej i Studiów Frankofońskich Uniwersytetu Warszawskiego (OKFiSF/CCFEF). 21 lutego 2020 r. została w końcu podpisana przez Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Sorbony i francuskie Ministerstwo Europy i Spraw Zagranicznych umowa wstępna, zakładająca wspólną budowę takiego międzynarodowego centrum badawczego jako transformacji OKFiSF. To właśnie prezentacja tego Ośrodka, założonego w 1958 r. przez Michela Foucaulta, który był też jego pierwszym efemerycznym kierownikiem, przygotowana przez aktualnego dyrektora OKFiSF Nicolasa Masłowskiego, kończy ostatni dział tego zeszytu.

Zamykając nasz podwójny polsko-francuski zeszyt, zamieszczamy w nim notki dotyczące autorów, a dopełniając nim wydanie roczne, dodajemy listę recenzentów, którzy oceniali teksty zgłaszane do publikacji w 2019 r. Wszystkim osobom zaangażowanym w prace redakcyjne i wydawnicze składamy gorące podziękowania.

Ten zeszyt, podobnie jak poprzedni, został wydany z funduszy Wydziału Filozofii i Nauk Społecznych UMK. W imieniu Redakcji dziękujemy Panu Dziekanowi Radosławowi Sojakowi oraz Pani Dyrektor Instytutu Badań Informacji i Komunikacji profesor Ewie Głowackiej.

*Wioletta Miskiewicz
Urszula Żegleń*